

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการสร้างความ
มั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน:
กรณีศึกษา ชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์
จังหวัดจันทบุรี*

Political Economy of Building the Economic
Wealthiness and the Sustainable Living:
The Case Study of the Community of Bang Sa
Kao in Leam Sing District Chunthaburi Province

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์**

สุธี ประศาสนเศรษฐ์***

บทคัดย่อ

ในบทความเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (A lecturer of Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law, Burapha University) Email: p_piampongsan@yahoo.com

*** อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา (A lecturer of Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law, Burapha University) Email: suthyp@gmail.com

จังหวัดจันทบุรี เพื่อทำการวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ และการดำรงชีพอย่างยั่งยืน วิเคราะห์กระบวนการและวิธีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า คือ ปัจจัยเสี่ยงทางด้านเศรษฐกิจ อันได้แก่ การพึ่งพาทายนอกและเน้นการผลิตเพื่อขาย การใช้ชีวิตตามกระแสบริโภคนิยมการใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือย/เกินตัว/ขาดการออมและภาวะหนี้สิน เนื่องจากความล้มเหลวในการประกอบอาชีพ ปัจจัยเสี่ยงทางด้านสังคม ได้แก่ ภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชุมชน วิถีชีวิตแบบปัจเจกบุคคลและการล่มสลายของวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ปัจจัยเสี่ยงทางด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ระบบนิเวศน์ถูกทำลาย ป่าชายเลนถูกบุกรุกแผ้วถาง ในส่วนของกระบวนการและวิธีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนนั้น พบว่า ด้านเศรษฐกิจได้มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจ การจัดตั้งองค์กรการเงินและสวัสดิการในชุมชนบางสระเก้า กระบวนการและวิธีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า ด้านสังคมมีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรเพื่อขับเคลื่อนงานสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับมิติสังคมและวัฒนธรรม เช่น กลุ่มเยาวชนรักษาดิน กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มสตรีชาวนาไทย ชมรมพลังแห่งความรัก ชมรมผู้สูงอายุ วิทยุชุมชน และด้านสิ่งแวดล้อมได้มีโครงการบ้านปลา ธนาคารปู ที่เป็นความพยายามที่จะสร้างเสริมระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติ ให้กลับคืนมาดั้งเดิมและสร้างที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำทั้งนี้เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน โครงการฟื้นฟูป่าชายเลนและพื้นที่สีเขียวในชุมชน การทำให้เป็นเขตอนุรักษ์และรักษาต้นไม้และพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่ใกล้เคียงการเขตอนุรักษ์และรักษาสัตว์น้ำ เป็นต้น

คำสำคัญ : เศรษฐศาสตร์การเมือง, ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ, ชุมชนบางสระเก้า

Abstract

In the title of the article " Building the economic wealthiness and sustainable living: The case study of the community of Bang Sa Kao in Leam Sing District Chunthaburi province" for analyzing the risk factors which cause the unstable economy, and the sustainable living. Analyzing the procedure and how to build the economic wealthiness and the sustainable living in the community of Bang Sa Kao in Leam Sing District Chunthaburi province. From the study found that the risk factors which cause the unstable economy, and the sustainable living in the community of Bang Sa Kao are the risk factors in terms of the economy, such as relying in the external and focusing on the production for sale. Spending life as the consumerism, such as spending too much money, lack of saving money and the debt due to fail in career. The risk factors in term of the society , such as all bad things that happens in the community, the individuality ways of life and fall of the original culture in the community. The risk factors in term of the environment, such as the ecosystem has been destroyed, the mangrove has been intruded. In the part of the procedure and how to build the economic wealthiness and the sustainable living in the community found that the economic aspect has been set up the economic organization group, the financial and welfare organization in the community of Bang Sa Kao, the procedure and how to build the economic wealthiness and the sustainable living in the community of Bang Sa Kao. The social aspect, the group/ the organization have been set up for driving the public works that relate with the society and the culture dimensions, such as the local conservative youth group, the volunteer group, the Thai farmer lady group, the power of love club (The immune deficiency), the elder group, the radio in the community. In the aspect of the environment, such as the fish

house project, the crab bank that tried to rebuild the ecosystem, and to build the accommodation for aquatic animals in order to be the food source for the community, the mangrove and the green area restoration project, driving the concept of conservation zone for the trees and seedlings in the mangrove area, the nearby areas, the concession area and the aquatic animals.

Keywords: Political Economy, Economic Wealthiness, Community of Bang Sa Kao

1. บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันมีการวิเคราะห์ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ของ ESCAP (หน่วยงานวิเคราะห์เศรษฐกิจของ UN ประจำภูมิภาคเอเชีย) ช่วง 2013/ 2015 ESCAP มีผลการวิเคราะห์ว่า สถานการณ์เศรษฐกิจของไทย มีแนวโน้มเลวร้ายมากขึ้น ความเสี่ยงและความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท ยังคงมีรายได้ต่ำและไม่มีหลักประกันสังคม นอกจากนั้นยังมีปัญหาความมั่นคงในตลาดแรงงาน แปลว่า ในสถานการณ์ที่มีความเสี่ยงสูง ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมยังมีมากขึ้นในช่วงนี้และยืดยาวไปอีกหลายปี ในขณะเดียวกัน เศรษฐกิจไทย ยังต้องพบกับความไม่มั่นคงทางการเมืองต่อไป ยิ่งจะทำให้ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจมีความรุนแรงมากขึ้น วงจรอุบาทว์ของความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ทรัพย์สินสมบัติและการเข้าถึงการบริโภคยังคงดำรงอยู่ต่อไป ช่องว่างทางชนชั้นยังมีมากขึ้น ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจนี้ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต่างได้รับผลกระทบในเรื่องของความไม่ยั่งยืนทางการดำรงชีพ ที่จะครอบคลุมไปถึงเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางนิเวศ และความมั่นคงของเครือข่ายสังคมและวัฒนธรรม (UN/ESCAP, 2015: 88-89) ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาในระบบทุนนิยมของไทยที่รับเอาแนวคิดเรื่องผลกำไร การผลิตขนาดใหญ่และการทำธุรกิจที่เน้นการแข่งขัน การพัฒนาของระบบทุนนิยมไทยที่กล่าวมาข้างต้น ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ได้สร้างความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากทุนนิยมไทยมีจุดเด่นที่สำคัญคือ

- เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเพิ่มรายได้ประชาชาติต้องมีอัตราสูง แต่ใครได้ประโยชน์เป็นเรื่องที่ไม่สำคัญ

- การพัฒนาเน้นสาขาอุตสาหกรรมและสาขาที่เกี่ยวข้องกัน

- การพัฒนาเศรษฐกิจเกิดขึ้นควบคู่ไปกับการพัฒนาเมืองใหญ่

- เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแบบสังคมตะวันตก (อเมริกัน)

ที่มีค่านิยมไปในแนววัตถุนิยมและบริโภคนิยม

ชุมชนบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี เป็นชุมชนหนึ่งในบริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกมีความอุดมสมบูรณ์ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งทางบกและทางทะเล เนื่องจากมีสภาพพื้นที่เป็นทิวเขา ที่ราบและชายฝั่งทะเล จึงทำให้เป็นภาคที่มีความหลากหลายของทรัพยากรและมีความสำคัญเป็นอย่างสูง ในอดีตชาวบ้านในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกประกอบอาชีพเศรษฐกิจแบบยังชีพที่มีการทำประมงชายฝั่ง การทำนาในฤดูทำนาและการหาของป่าชาย (ภาวดี มหาพันธ์, 2555; เรื่องวิทย์ ลิมปนาท, 2546)

ในอดีตชุมชนบางสระแก้วมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูงเนื่องจากสามารถหาของกินจากการทำประมงชายฝั่งและปลูกข้าวกินได้ในชุมชน อย่างไรก็ตามชีวิตทางเศรษฐกิจของชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมสมัยใหม่ เมื่อมีการสร้างถนนสุขุมวิทจากกรุงเทพฯ และอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นในชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกคือ ช่วงทศวรรษ 2500 ภาคตะวันออกเริ่มเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญจากนโยบายของการสะสมทุนอุตสาหกรรม ในสมัยของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่เข้ามาบริหารประเทศ ภายใต้ “อุดมการณ์แห่งการพัฒนา” จึงทำให้ระบบทุนนิยมเริ่มขยายตัวและมีบทบาทในฐานะที่เป็นอุดมการณ์หลักครอบงำการพัฒนาประเทศไทยตลอดระยะเวลากว่า 50 ปีที่ผ่านมา การขยายตัวของระบบทุนนิยมนั้น ตั้งอยู่บนตัวแบบการพัฒนาที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 จนกระทั่งถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 10 เป็นตัวสร้างความชอบธรรม

ให้กับตัวแบบดังกล่าว นอกจากกลไกดังกล่าวแล้ว รัฐทุนนิยมไทยยังมีกลไกทางด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวของระบบทุนนิยม เช่น การยอมรับการใช้ดัชนีชี้วัดความสำเร็จของประเทศ โดยดูจากอัตราความเติบโตทางเศรษฐกิจหรือการเพิ่มขึ้นของรายได้เป็นเครื่องมือในการวัดความสำเร็จของกระบวนการพัฒนา (ผาสุกพงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546; วิวัฒน์ชัย อัตถากร, 2544, หน้า 13)

เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เกิดผลต่อชุมชนคือ การเกิดอาชีพทางการเกษตรที่เน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ผลไม้ ยางพารา สินค้าเฉพาะอย่างเช่น พลอย ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดจันทบุรีและจังหวัดตราด การเกิดขึ้นของโรงงานอีกหลาย ๆ ประเภทที่เกี่ยวข้องกับสินค้าเกษตร เริ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจังทำให้เกิดธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการและการขยายตัวของสินค้าเฉพาะถิ่นซึ่งผลิตและขายต่อให้กับนักท่องเที่ยว (เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท, 2546) การพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต่าง ๆ เริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนในหลาย ๆ ด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบเศรษฐกิจของชุมชนที่เดิมชุมชนอยู่ภายใต้รูปแบบเศรษฐกิจแบบยังชีพดั้งเดิม มาเป็นการผลิตเพื่อขาย ที่เน้นการลงทุนขนาดใหญ่ ระบบการพัฒนาดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ทำให้เกิดรูปแบบของความสัมพันธ์แบบการค้าขึ้นในชุมชนอีกด้วย ซึ่งเมื่อมองผลของการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ปรากฏว่า กระแสทุนนิยมและบริโภคนิยม ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ยิ่งพัฒนาประชาชนในชนบท ส่วนใหญ่ยิ่งยากจนลง มีหนี้สินส่วนตัว ชุมชนอ่อนแอ การดำรงชีวิตมีความไม่มั่นคง ประชาชนจำนวนหนึ่งได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้พยายามแก้ปัญหาโดยการปรับวิถีคิด กลับไปหาคุณค่าดั้งเดิม แสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนขึ้นมา

ชุมชนบางสระเก้าที่ครั้งหนึ่ง ชุมชนแห่งนี้มีวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเอง กล่าวคือ มีการทำนาเพื่อการบริโภคเป็นหลักโดยมีการแลกเปลี่ยนแรงงานบนฐานของระบบเครือญาติ และเมื่อว่างเว้นจากการทำนา ชาวบ้านทำอาชีพเสริม เช่น การทอเสื่อ กก เย็บใบตบจาก (เพื่อใช้มุงหลังคา) เป็นต้น โดยใช้วัสดุจากชุมชนและภูมิปัญญาที่ถูก

ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น อาหารการกินของชุมชนก็สามารถ “หากินหาใช้” ได้อย่างไม่ขัดสน เพราะ สภาพพื้นที่ของชุมชนเป็นป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยิ่ง รูปแบบทางเศรษฐกิจในลักษณะนี้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากขยายตัวเข้ามาของระบบเศรษฐกิจแบบการค้าและการขยายตัวของเศรษฐกิจแบบเงินตราและการเข้ามาของกลไกรัฐ ผลการเข้ามาของรูปแบบเศรษฐกิจแบบใหม่และกลไกรัฐจากส่วนกลางทำให้ชุมชนบางสระแก้ว เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว รูปแบบการผลิตจากการเกษตรแบบดั้งเดิมก็เปลี่ยนไปเป็นการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ ระบบการจ้างงานเข้ามาแทนที่ การลงแขกเอาแรง ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเข้ามาของกระแสการทำนากุ้ง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2556)

ผลจากการเข้ามาของนากุ้งได้เปลี่ยนสภาพทางกายภาพของชุมชนบางสระแก้วจากสภาพทุ่งสีเขียวในฤดูฝนและทุ่งสีทองในฤดูหนาว ให้กลายเป็นบ่อเพื่อการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ จากความสำเร็จในการทำนากุ้งระยะแรก ทำให้ชาวบ้านหลายครอบครัวเลิกทำนาและหันมาเลี้ยงกุ้ง บางครอบครัวที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองก็เริ่มบุกพื้นที่บริเวณป่าชายเลนเพื่อทำนากุ้ง อย่างไรก็ตามแล้วแต่ในระยะต่อมาการทำนากุ้งก็เริ่มประสบปัญหาสารเคมีตกค้างในบ่อ ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงกุ้งให้ได้ ประกอบกับต้องซื้อยาและสารเคมีในราคาแพงในขณะที่ราคากุ้งตามท้องตลาดไม่ได้สูงตามที่เคยคาดหวังไว้ ผลก็คือผลตอบแทนที่ได้จากการเลี้ยงกุ้งของคนบางสระแก้วจึงตกมาอยู่ในสภาพต่ำและขาดทุน นำมาซึ่งปัญหาหนี้สินในชุมชน โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งเท่านั้น การทำนากุ้งยังส่งผลกระทบต่อสภาพนิเวศโดยรวมในพื้นที่ กล่าวคือทำให้สภาพดินเสื่อมจนไม่สามารถทำการเกษตรใด ๆ ได้อีก สัตว์น้ำที่มีอยู่เป็นจำนวนมากก็สูญพันธุ์และผลจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปก็นำมาซึ่งการทำลายแหล่งอาหารของชุมชน ซึ่งสภาวะดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและความไม่มั่นคงทางการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชน เนื่องจากการพัฒนาส่งผลทำให้ชาวบ้านในชุมชนบางสระแก้วเกิดปัญหาหนี้สินและการทำเกษตรโดยใช้สารเคมีตลอดจนการทำนากุ้งก็ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการดำรงชีพของชุมชนที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติเนื่องจากเป็นชุมชนชายฝั่งทะเล (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2557)

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาของระบบทุนนิยมที่ได้สร้างความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางการดำรงชีพแก่ชาวบ้านในชุมชน ทำให้กลุ่มชาวบ้านบางกลุ่ม ได้พยายามลุกขึ้นมาเพื่อหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการสร้างความมั่นคงในการดำรงชีพ ด้วยการกลับไปหาวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมหรือการพยายามสร้างความมั่นคงทางอาหาร ความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม โดยจะเห็นได้จากตัวแทนของชุมชนชายฝั่งทะเลตะวันออกที่สำคัญที่ได้ทำการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองเพื่อให้เกิดความมั่นคงเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อม โดยชาวบ้านในชุมชนบางสระแก้วในฐานะที่เป็นชุมชนชายฝั่งทะเลตะวันออกที่เป็นลักษณะของสังคมแบบดั้งเดิมมีการผลิตเพื่อยังชีพซึ่งได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของกระแสทุนนิยมในรูปแบบของเศรษฐกิจเงินตรา การบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยและการรับเอาการผลิตเพื่อการค้าเข้ามาในชุมชนผ่านอาชีพเกษตรกรรมรูปแบบใหม่ที่เป็นไปในลักษณะของการผลิตเพื่อขาย จนทำให้ชุมชนเกือบต้องล่มสลาย ซึ่งหลังจากที่ชุมชนได้เรียนรู้และมีการปรับตัวได้หันกลับไปใช้ชีวิตที่ใส่ใจวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมมีการรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการสร้างอาชีพที่ลดการพึ่งพาจากสิ่งภายนอกน้อยลง จึงทำให้มีความน่าสนใจในการศึกษาเรื่อง เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา ชุมชนบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เพื่อทำการวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว กระบวนการและวิธีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้วว่ามีวิธีการที่สำคัญอย่างไร

2. ปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว

ในการศึกษาเรื่องปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระแก้ว ได้แบ่งหัวข้อไว้ดังดังนี้

1. **ปัจจัยเสี่ยงเศรษฐกิจ** กล่าวคือ ชุมชนบางสระแก้วเป็นชุมชนชายฝั่งทะเลที่มีการวิเคราะห์กันว่าชุมชนแห่งนี้ น่าจะเป็นชุมชนเก่าแก่มากกว่า 200 ปี ในอดีตชุมชนมีลักษณะเป็นเกาะทำให้เป็นชุมชนกึ่งปิด (การคมนาคมติดต่อกับชุมชนแห่งนี้กระทำได้โดยทางเรือแต่เพียงอย่างเดียว) ความสัมพันธ์ของผู้คนในอดีตอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่มีตระกูลหลักในชุมชนเพียง 4 ตระกูล คือตระกูลบ้านเนิน ตองอ่อน สุขสิงห์ สีเผือก ดังนั้นชุมชนบางสระแก้วจึงมีความโดดเด่นในเรื่องระบบเครือญาติทั้งมาจากระบบสายเลือดและการแต่งงานมาตั้งแต่อดีตและเป็นฐานทุนทางสังคมในปัจจุบันของบางสระแก้ว (ชมรมนักพัฒนาเพื่อนตะวันออก อ้างถึงในชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ, ม.ป.ป.)

รูปแบบการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจในอดีตของผู้คนในชุมชน พบว่า ชุมชนบางสระแก้วมีลักษณะเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชน เนื่องจากลักษณะที่ตั้งของชุมชนที่สามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้โดยเส้นทางเดียว คือ การล่องเรือตามแม่น้ำ ดังนั้นวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตจึงจำเป็นต้องพึ่งตนเองสูง อาชีพดั้งเดิมของผู้คนในแถบนี้มีอยู่ 2 อาชีพหลักคือ

1.1 การทำนา วิธีการทำนาในอดีตของผู้คนในแถบนี้ โดยส่วนใหญ่จะอาศัยการแลกเปลี่ยนแรงงาน (การลงแขกเอาแรง) ภายใต้ฐานวัฒนธรรมของคนของ คือ มีการสะสมแรงที่แลกเปลี่ยนเป็นหน่วยและมีการใช้ตอบแทนตามหน่วยแรงที่ได้สะสมไว้ เทคโนโลยีการผลิตยังคงเป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นหลัก เช่น จอบ ไถ คราด เป็นต้น โดยอาศัยพลังวัวควาย การทำนาในอดีตของชุมชนนั้นจะสามารถทำได้เพียงปีละครั้งเฉพาะช่วงฤดูฝน ข้าวที่ได้จากการทำนาส่วนหนึ่งชาวบ้านก็เก็บไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก ขณะที่อีกส่วนหนึ่งก็นำออกไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าที่ชุมชนไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้

1.2 การประมงชายฝั่ง เป็นอาชีพประมงขนาดเล็ก ทำกันในแต่ละครอบครัว โดยแต่ละครอบครัวจะมีปัจจัยการผลิตเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นอวน แห ฉมวก ตลอดจนถึงเรือ ทั้งเรือแจวและเรือประทุน (เป็นเรือที่มีลักษณะคล้ายเรือแจวแต่เป็นเรือที่มีหลังคา) การประกอบอาชีพประมงของชาวบ้านในแถบนี้จะทำในลักษณะหมุนเวียนกันไปเรื่อย ๆ ตามฤดูกาลของสัตว์น้ำ กล่าวคือ หากหมดจากฤดูที่ปลาเยอะชาวบ้านก็

จะไปหาปู หอยหรือดักกุ้ง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการทำการประมงในอดีต ก็คือ การบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก (สถิตย์ แสนเสนาะ, 2556)

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนเช่นนี้เกิดขึ้นพร้อมกับการเข้ามาของสิ่งอำนวยความสะดวกที่มาพร้อมกับไฟฟ้า (ซึ่งเข้ามาในชุมชนบางสระเก้าประมาณช่วงปลายทศวรรษ 2510) และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ใช้ในการประกอบกิจการทางการเกษตรไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาฆ่าแมลง รถไถนา รวมถึงการเข้ามาของสถาบันการเงินในช่วงแรกเป็นเสมือนแห่งพึ่งพิงในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ชาวบ้านหลายรายเริ่มขายควายเพื่อนำเงินมาซื้อรถไถนา บางรายเริ่มปลูกข้าวและใช้สารเคมีแบบเข้มข้นเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ บางรายที่ไม่มีทุนในการประกอบอาชีพก็เริ่มกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) บางรายพยายามขยายพื้นที่เพาะปลูกให้ได้พื้นที่เพิ่มมากขึ้นทั้งในรูปของการเช่าที่นาและซื้อที่ดินเป็นของตนเอง ความสำเร็จจากการทำนาในช่วงแรกทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนบางสระเก้าเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ชาวบ้านหลายรายมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็นและเครื่องใช้ไฟฟ้า ขณะที่บางรายเห็นเพื่อนบ้านมีเครื่องอำนวยความสะดวกเหล่านี้ ก็พยายามชวนขวดยหาเงินเพื่อมาจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้าเหล่านี้โดยคาดหวังว่าผลกำไรจากการประกอบอาชีพ จะทำให้พวกเขาหาเงินมาชำระหนี้ได้ในภายหลัง (นรวรธรณ ใจชื่น, 2549: 10-13; กนกรวรรณ ทองใบ, 2556)

การทำนาของชาวบ้านในชุมชนบางสระเก้าได้เริ่มเผชิญปัญหามากขึ้นในช่วงหลังโดยเฉพาะกลไกตลาดที่ไม่มีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากต้นทุนในการผลิตที่เพิ่มขึ้นและสินค้าเพื่อการบริโภคมีมูลค่าที่สูงมากขึ้น แต่ราคาของสินค้าทางการเกษตรกลับมีราคาต่ำไม่สอดคล้องไปกับต้นทุนการผลิตหรือไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ทำให้ชาวบ้านบางรายตัดสินใจไปประกอบอาชีพทอเสื่อ บางรายเริ่มปรับเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาสู่การทำสวนผลไม้ เนื่องจากราคาผลไม้ในขณะนั้นสูงกว่าราคาข้าวมากหรือบางรายยอมขายที่นาของตนเองเพื่อไปซื้อที่ดินนอกพื้นที่เพื่อทำสวนผลไม้

แต่ในระยะเวลาต่อมาการทำสวนผลไม้ของชาวบ้านก็เริ่มประสบปัญหาเช่นเดียวกับการปลูกข้าว ทั้งนี้เพราะผลผลิตมีมากกว่าความต้องการของตลาด

ขณะเดียวกันเกษตรกรหลายรายก็ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง โดยเฉพาะการเอา
รัดเอาเปรียบจาก “ล้ง”, “หย่ง”, และ “แมง” ซึ่งมีแนวโน้มที่จะกดราคาผลไม้ให้ต่ำลงทำ
ให้ชาวบ้านเหล่านี้ได้ประสบกับปัญหาจากการประกอบอาชีพใหม่ของตน (นรวรรณ
ใจชื่น, 2549: 11)

กล่าวได้ว่าชุมชนบางสระเก้าในช่วงหลังทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ระบบ
การพึ่งตนเองของชุมชนเริ่มเสื่อมลง ผู้คนในชุมชนอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของการดำเนิน
ชีวิตทางเศรษฐกิจมากกว่าชีวิตทางสังคม กลไกของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้
ผนวกเอาผู้คนในชุมชนเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขายแบบเข้มข้น ระบบเศรษฐกิจแบบ
เงินตราเข้ามาเป็นสื่อกลางที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เป็น
ผลให้ผู้คนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนวิธีการผลิตของตนเองเพื่อรองรับกับสถานการณ์และ
ความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน ขณะเดียวกันวัฒนธรรมแบบ
บริโภคนิยมที่ถูกเร่งผ่านสื่อและผู้คนที่อยู่รอบๆ ทำให้ชาวบ้านหลายต่อหลายราย
ต้องขวนขวาย/แสวงหาเครื่องอำนวยความสะดวกในหลากหลายรูปแบบ

ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมครั้งใหญ่ของชุมชนบางสระเก้า
ภายหลังจากการเข้ามาของกระแสการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในช่วงปี พ.ศ. 2528-2530 กล่าว
ได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวกระแสความคิดเรื่องการเพาะเลี้ยงชายฝั่งโดยเฉพาะกุ้ง
กุลาดำขายยตัวอย่างมาก อันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจสินค้า
ภาคการเกษตรโดยเฉพาะผลผลิตสัตว์น้ำหรือสินค้าประมง จากประมงทะเลมาสู่การ
สนับสนุนประมงเพาะเลี้ยง เพื่อตอบสนองกับความต้องการของตลาดในต่างประเทศ
โดยเฉพาะ ญี่ปุ่นและประเทศอื่น ๆ ที่ต้องการผลผลิตด้านนี้สูงขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนบางสระเก้าในช่วงเวลานี้ ก็คือ ชาวบ้านหลายต่อ
หลายคนต่างพากันละทิ้งอาชีพดั้งเดิมของตนเองและเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวให้
กลายเป็นบ่อกุ้ง และเมื่อพิจารณาถึงพัฒนาการของการเลี้ยงกุ้งในตำบลบางสระเก้า
นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ (สุรศักดิ์ จันอุดม, 2543: 27-28;
นรวรรณ ใจชื่น, 2548)

- ยุคของการเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติ (extensive system) หรือ
เรียกอีกอย่างว่า “การทำนากุ้งแบบธรรมชาติ” การเลี้ยงกุ้งประเภทนี้พันธุ์กุ้งได้มาจาก

ธรรมชาติด้วยวิธีการขูดร่องแล้วเปิดน้ำทะเลเข้า หลังจากนั้นก็มีกุ้งหลากหลายชนิด ได้แก่ กุ้งนา กุ้งขาว กุ้งดำ เข้ามา นอกจากนี้จะได้พันธุ์กุ้งมาเพาะเลี้ยงแล้วอาหารสำหรับการเลี้ยงกุ้งก็จะไหลเข้ามาพร้อมกับกระแสน้ำด้วย ทำให้ต้นทุนในการเพาะเลี้ยงแบบธรรมชาติมีต้นทุนที่ค่อนข้างต่ำและมีระยะเวลาในการเลี้ยงที่ยาวนาน เนื่องจากเพาะเลี้ยงจะพึ่งพาอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก เมื่อกุ้งมีขนาดที่เหมาะสมสามารถนำออกจำหน่ายได้ ผลผลิตที่จับมาได้อาจมีปริมาณที่ไม่มาก เนื่องจากเป็นการเพาะเลี้ยงตามธรรมชาติ แต่ในระยะของการเริ่มต้นในการทำนากุ้งก็อยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจสามารถหล่อเลี้ยงครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ในระดับหนึ่ง

- ยุคของการทำนากุ้งกึ่งพัฒนา (semi-intensive system) การเลี้ยงกุ้งในลักษณะนี้ คือ การนำพันธุ์กุ้งกุลาดำจากโรงเพาะพันธุ์กุ้งไปปล่อยเสริมในนา กุ้งเพื่อเพิ่มปริมาณกุ้งในบ่อเลี้ยง มีการใช้ยาเบื่อปลาที่ปะปนเข้ามาเพื่อให้เหลือแต่กุ้ง ระบบการให้อาหารยังคงเป็นการให้ตามธรรมชาติผสมผสานกับการซื้ออาหารเสริมเพิ่มเติมเพื่อบำรุงและเร่งการเจริญเติบโตของกุ้งที่เกษตรกรได้เลี้ยงไว้ ผลผลิตการทำนากุ้งรูปแบบกึ่งพัฒนาให้ปริมาณกุ้งที่สูงกว่าการเลี้ยงกุ้งตามธรรมชาติ ถึงแม้จะมีต้นทุนในการซื้อพันธุ์กุ้งมาปล่อยในนากุ้งของตนและผลิตภัณฑ์อาหารเสริมแต่ก็มีเพียงเล็กน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนในการจำหน่าย ด้วยรูปแบบการผลิตดังกล่าวสามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจสามารถเลี้ยงดูครอบครัวมีเงินเหลือเก็บสามารถซื้อหาเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ อย่างไรก็ตามการเลี้ยงกุ้งตามแนวทางผสมผสานนี้จะมีระยะเวลาในการเลี้ยงยาวนานในรอบระยะหนึ่งปีสามารถขายผลผลิตได้เพียง 1-2 ครั้ง

- ยุคการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา (intensive system) การเลี้ยงกุ้งด้วยวิธีการนี้จะใช้เทคนิคการเลี้ยง เช่น เครื่องตีน้ำเพื่อช่วยเพิ่มก๊าซออกซิเจนในน้ำ มีการใช้สารเคมีในรูปของสารอินทรีย์และสารอนินทรีย์ เพื่อปรับปรุงคุณภาพน้ำ มีการใช้ยาและสารเคมีเพื่อป้องกันและรักษาโรค รวมทั้งการให้อาหารเสริม การเลี้ยงกุ้งด้วยวิธีการนี้ในช่วงแรกถือได้ว่าเป็นรูปแบบที่ได้ผลผลตอบแทนต่อหน่วยสูงและการเลี้ยงกุ้งแต่ละรุ่นจะใช้เวลาเพียง 4 เดือน การเลี้ยงกุ้งในรูปแบบนี้ถือเป็นการเลี้ยงกุ้งที่ได้รับ

ความนิยมสูงและขยายตัวอย่างรวดเร็วในจังหวัดจันทบุรีช่วงทศวรรษ 2530 ผลจากการขยายตัวของการเล่นกึ่งแบบพัฒนาทำให้เริ่มมีนายทุนจากภายนอกเริ่มเข้ามาทำวนซื้อที่ดินเพื่อทำเป็นนาุ้ง

ด้วยผลตอบแทนที่ค่อนข้างสูง ประกอบกับการใช้ระยะเวลาการเล่นกึ่งที่ค่อนข้างสั้น คือ สามารถจับกึ่งได้ถึงปีละไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง (โดยแต่ละบ่อสามารถสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรสูงถึงบ่อละ 200,000 บาท) ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเริ่มมีความหวังในการประกอบอาชีพภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมภายหลังจากที่พวกเขาเคยล้มเหลวจากการทำนาและการทำสวนผลไม้ (นรพรณ ใจชื่น, 2550) ด้วยรายได้จำนวนมากและระยะเวลาในการเล่นกึ่งที่ลดลงเช่นนี้ทำให้กระแสการเล่นกึ่งแบบพัฒนาขยายออกไปสู่ผู้คนในชุมชนอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากชาวบ้านหลายคนเริ่มขยับขยายการเล่นกึ่งด้วยการขุดบ่อในที่ดินของตนเอง บางรายพยายามหาซื้อที่ดินเพื่อขยายการเพาะเลี้ยง

2. ปัจจัยเสี่ยงด้านสังคม เมื่อพิจารณาถึงวิถีชีวิตทางสังคมของผู้คนในช่วงนี้ก็จะพบว่า ก็จะพบเห็นการดำรงอยู่ของความคิดและปฏิบัติการแบบวัฒนธรรมชุมชน ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านในชุมชนพยายามลุกขึ้นมาจัดการตนเองในมิติต่าง ๆ เช่น ชาวบ้านต่างพากันช่วยกันตัดถนนเข้าหมู่บ้านในช่วงทศวรรษ 2500 โดยมีผู้นำทางศาสนา (พระครูโสภาส กิจจาทร (แสง) ที่ชาวบ้านในตำบลให้ความเคารพนับถือ เป็นผู้ริเริ่มในการดำเนินการดังกล่าว หรือมีการเมืองการปกครองที่ว่าแม็กโลกรูที่เข้ามาผ่านการปกครองท้องถิ่น จะกำหนดให้ชาวบ้านต้องเลือกตัวแทนหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้านหรือกำนัน แต่การเลือกตั้งของผู้คนในแถบนี้พวกเขาจะพยายามคัดกรองผู้นำชุมชนด้วยระบบอาวุโสในชุมชน ดังจะเห็นได้จากการแสวงหาผู้อาวุโสที่เปรียบเสมือนเสาหลักของชุมชน หรือเป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจให้แก่ชาวบ้านเมื่อเผชิญกับปัญหา เป็นคนดี เสียสละเพื่อส่วนรวมหรือมีจิตสาธารณะ เป็นต้น หลังจากนั้นก็จะให้ชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้ให้คำแนะนำมีส่วนร่วมผ่านกระบวนการเลือกตั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดระบบที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนเรียกว่า “ยกให้” (ปาลลิตรา ไชยเสวนา, 2556)

อย่างไรก็ตามในยุคที่เกิดความเฟื่องฟูและความมั่งคั่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการทำนาุ้งในชุมชนบางสระแก้วเป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราวเท่านั้น ใน

ระยะเวลาต่อมาเกษตรกรหลายรายเริ่มเผชิญกับปัญหาในการเลี้ยงกุ้ง ไม่ว่าจะกุ้งเป็นโรค (กระตังกุ้งตายยกฟาร์ม) ขณะที่บางคนเผชิญกับปัญหาสารเคมีตกค้างในบ่อกุ้งทำให้กุ้งไม่เติบโต ประกอบกับต้นทุนการเลี้ยงกุ้งที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ว่าจะจะเป็นค่าอาหาร ค่าแรง แต่ราคากุ้งตามท้องตลาดกับไม่ได้สูงขึ้น เนื่องจากสินค้ามีมากเกินไป ความต้องการ สถานการณ์ในช่วงนี้ถือเป็นวิกฤตการณ์ที่ชาวบ้านหลายคนต้องแบกรับและเผชิญ เมื่อต้องเผชิญกับสิ่งที่ตนเองไม่เคยคาดคิดเอาไว้ เกษตรกรแต่ละคนก็พยายามชวนชวนเรียนรู้อุบัติการณ์ใหม่ปัญหาเพื่อสร้างความอยู่รอดในการทำมาหากินของตนเอง แต่ด้วยความรู้และความเชี่ยวชาญที่มีค่อนข้างน้อยเกี่ยวกับการเลี้ยงกุ้ง ทำให้เกษตรกรเหล่านี้เชื่อตามสิ่งที่บริษัทที่เป็นนายหน้าหรือเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงกุ้งแนะนำภายใต้ความสับสนประกอบกับคำแนะนำจากหลายฝ่าย เป็นผลให้เกษตรกรเหล่านี้ทำทุกอย่างที่มีผู้แนะนำมา แต่วิธีการเหล่านี้ก็ไม่สามารถที่จะต้านทานกับปัญหาและโรครุมล่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ่อกุ้งได้ ท้ายที่สุดเกษตรกรเหล่านี้ก็ต้องจ่ายอ้อมและก้มหน้ารับกับโชคชะตาที่เล่นตลกกับชีวิตของพวกเขา ซึ่งเกิดผลกระทบทางด้านสังคมตามมา คือ การพึ่งพาอ้อมมุข การเลี้ยงโรคด้วยการเล่นการพนัน โดยหวังว่าหากโชคดีก็จะได้เงินก้อนไปใช้หนี้ ความสัมพันธ์ในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนบางสระแก้วช่วงนั้น อยู่ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

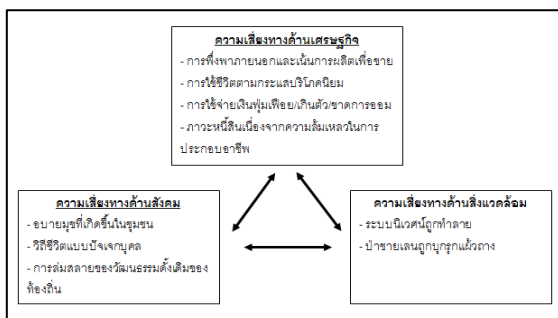
3. บังคับเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ กล่าวได้ว่าปรากฏการณ์จากการขยายตัวของการทำนากุ้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบางสระแก้ว ทำให้เกิดบังคับเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจเนื่องจาก ชุมชนบางสระแก้วเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในการทำมาหากิน ผลของการขยายของนากุ้งในชุมชนทำให้พื้นที่ป่าชายเลนที่อยู่รอบชุมชนเริ่มลดลงอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อบุกเบิกเป็นนากุ้ง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วช่วงเวลาที่นากุ้ง “บูม” เป็นผลให้ป่าชายเลนในชุมชนลดลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ปัญหาการบุกรุกและความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าชายเลนแล้ว สิ่งหนึ่งที่เป็นปัญหาตามมาจากการขยายตัวของนากุ้ง ก็คือ ผลกระทบต่อระบบนิเวศในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็น (สุรศักดิ์ อินอุดม, 2543: 34; นรพรรณ ใจชื่น, 2548: 25)

3.1 การเปิดพื้นที่ป่าชายเลนโดยการตัดต้นไม้และเปิดพื้นที่ให้กว้างขึ้น ทำให้เกิดผลกระทบต่อลักษณะทางกายภาพและเคมีของดินและน้ำ พื้นที่ป่าได้รับแสงแดดเต็มที่และมีอัตราการระเหยของน้ำสูงขึ้น ประกอบกับการสร้างคันนาข้างนั้นเป็นเสมือนเครื่องกั้นการขึ้นลงของน้ำทะเล ทำให้อุณหภูมิจึงและความเค็มของน้ำบริเวณป่าชายเลนสูงขึ้น

3.2 การเปิดพื้นที่ป่าชายเลนทำให้เกิดการสูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศ เพราะการเปิดพื้นที่ป่าชายเลนเป็นเสมือนการทำลายระบบนิเวศของป่าชายเลน เป็นการลดปริมาณธาตุอาหารที่ได้จากป่าชายเลน ขณะเดียวกันการปล่อยน้ำและดินตะกอนออกจากรากังป่าชายเลน มีผลต่อการสืบพันธุ์ การเจริญเติบโตของพืชและสัตว์น้ำ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบห่วงโซ่อาหารรวมถึงความสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศใกล้เคียง คือ ป่าชายเลนและทรัพยากรธรรมชาติลดลง สัตว์น้ำในธรรมชาติที่อาศัยอยู่ในบริเวณลดลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากยาฆ่าเชื้อและพาหะนำโรคต่าง ๆ ในบ่อกุ้งที่ถูกปล่อยลงไปใ้ในแม่น้ำลำคลองทำให้สัตว์น้ำเสียชีวิต

กล่าวคือ จากการศึกษาพบว่าชุมชนบางสระเก้ามีปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพ ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ดังแผนภาพดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1: ความเสี่ยงของชุมชนอันเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการพัฒนา

(ที่มา: ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2556)

ภายใต้สถานการณ์และปรากฏการณ์ที่ชุมชนเผชิญอยู่นี้ ทำให้ผู้นำชุมชนกลุ่มหนึ่งพยายามแสวงหาวิธีการและทางเลือกต่าง ๆ เพื่อลดความเสี่ยงและความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ เพื่อหาวิธีการลดความเสี่ยงของความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพ ซึ่งจะขอกล่าวในหัวข้อต่อไป

3. กระบวนการและวิธีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า

ชุมชนบางสระเก้า ได้มีกระบวนการและวิธีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้าที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. **ด้านเศรษฐกิจ** ในการสร้างวิธีการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบางสระเก้า ด้านเศรษฐกิจ จากการศึกษาพบว่าชุมชนบางสระเก้าได้มีกระบวนการที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจดังนี้

1.1 การรวมกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจที่มีอยู่ในชุมชนให้กลายเป็นกลุ่ม “เศรษฐกิจชุมชน” โดยกลุ่มองค์กรเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายหลัก คือ การเสริมสร้างรายได้รวมถึงเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจและเพิ่มอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจให้แก่ชาวบ้าน กลุ่มองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนและถูกผนวกให้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญประกอบไปด้วย ศูนย์ศิลป์เสื่อ (บางสระเก้า) กลุ่มสตรีสหกรณ์ทอเสื่อกก กลุ่มอาชีพทำวุ้นหน้า กลุ่มทอเสื่อกกบ้านเนิน กลุ่มทอเสื่อกกบ้านเนินกลาง กลุ่มทอเสื่อกกบ้านล่าง กลุ่มทอเสื่อกกบ้านแควนา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา เป็นต้น (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2556)

1.2 การจัดตั้งองค์กรการเงินและสวัสดิการในชุมชนบางสระเก้า เป้าหมายในการจัดตั้งกลุ่มองค์กรการเงินและสวัสดิการ ก็คือ การสร้างหลักประกันและความมั่นคงในการดำเนินชีวิตให้กับผู้คนในตำบลบางสระเก้า องค์กรการเงินและสวัสดิการในชุมชนบางสระเก้าเกิดขึ้นจากการบูรณาการกลุ่ม/องค์กรต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายอยู่ในตำบลที่มีความมุ่งหมายเดียวกันให้เข้ามาอยู่ร่วมกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตตำบลบางสระเก้า กลุ่มออมทรัพย์ (สุรียา) กองทุนหมู่บ้านบ้านเนิน

กองทุนหมู่บ้านบ้านกลาง กองทุนหมู่บ้านบ้านล่าง กองทุนหมู่บ้านบ้านแวงนา กลุ่ม
สัจจะออมทรัพย์ กลุ่มการกุศลและกลุ่มออมทรัพย์ (มะลิ) เป็นต้น (ปริชา เปี่ยมพงศ์-
สานต์ และคณะ, 2556)

ต่อมาทางชุมชนได้ยกระดับกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้นเป็น
“สนาการชุมชน” โดยแกนนำและเครือข่ายภาคประชาชนในชุมชนบางสระเก้าหวังว่า
จะใช้สนาการชุมชนแห่งนี้เป็นองค์กรในการขับเคลื่อนประเด็นงานที่สำคัญ ดังต่อไปนี้
(ชิสา อู่สุวรรณ, 2552: 121-124)

- แก้ไขปัญหาหนี้สินครัวเรือน โดยการระดมทุนจาก
“คนรวยช่วยคนจน” โดยการรับเงินฝากประจำ
- เป็นฐานในการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการลงทุน
ให้แก่กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน
- เป็นองค์กรในการประสานเชื่อมโยงแหล่งเงินทุน
เพื่อการให้สินเชื่อในอัตราดอกเบี้ยต่ำ
- ประสานขอความร่วมมือแหล่งเงินกู้อื่น ๆ เพื่อการ
ประนอมหนี้และถ่ายโอนหนี้
- เป็นองค์กรที่ทดลองนำร่องถ่ายโอนหนี้ให้กับ
ครัวเรือนในวงเงินไม่เกิน 100,000 บาท
- เป็นองค์กรที่เป็นเสมือนเวทีพูดคุยและเปลี่ยนความ
คิดเห็นระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

นอกจากสนาการชุมชนแห่งนี้ จะเป็นองค์กรการเงินในการรับ
ฝากเงินหรือช่วยแก้ไขปัญหานี้สินให้แก่ผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนแล้ว สนาการชุมชน
ยังมีการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้คนในชุมชนบางสระเก้าหลากหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้
(ชิสา อู่สุวรรณ, 2552: 121-124)

- สวัสดิการน้ำปลาชุมชน เป็นการสร้างโรงหมักและ
ถังหมักน้ำปลาของตำบลและให้คนในชุมชนร่วมลงทุนและจ่ายผลตอบแทนคืนเป็น
น้ำปลา ส่วนที่เหลือกองทุนจะรวบรวมและจัดจำหน่ายเป็นสินค้าชุมชน

- การจัดสวัสดิการการเลี้ยงไก่ โดยการจัดซื้อลูกไก่ไข่ จัดทำทรงเลี้ยงไก่และอาหารไก่ ให้กับครัวเรือนเป้าหมาย
- การจัดสวัสดิการถ่ายโอนหนี้สินครัวเรือน โดยการให้สินเชื่อเพื่อการชำระหนี้แก่ครัวเรือนต่าง ๆ เพื่อนำไปชำระหนี้สินจากสถาบันการเงินของรัฐและเอกชน รวมถึงเงินกู้ยืมในระบบ
- การจัดสวัสดิการชุมชนให้แก่สมาชิกให้ครอบคลุม ตั้งแต่เกิด-ตาย รวมถึงการให้เงินลงทุนเพื่อการประกอบอาชีพ การช่วยเหลือยามฉุกเฉิน การช่วยเหลือสังคม/สาธารณณะและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

2. ด้านสังคม การจัดการสังคมของชุมชนบางสระแก้ว ในมิติสังคมมีการจัดตั้งกลุ่ม/องค์กรเพื่อขับเคลื่อนงานสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับมิติสังคมและวัฒนธรรม เช่น กลุ่มเยาวชนรักถิ่น กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มสตรีชาวนาไทย ชมรมพลังแห่งความรัก (ภูมิคุ้มกันบพร่อง) ชมรมผู้สูงอายุ วิทยุชุมชน เป็นต้น จุดมุ่งหมายในการบริหารจัดการชุมชนในมิตินี้ ก็เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชน โดยการมุ่งให้คนในชุมชนลด ละ เลิก อบายมุข ความคิดดังกล่าวเป็นผลที่ตามมาจากการจัดทำบัญชีครัวเรือนที่ทำให้เห็นว่าในแต่ละปีแต่ละครอบครัวมีค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เป็นจำนวนมาก (โดยเฉพาะอบายมุขประเภทต่าง ๆ) ดังนั้นแกนนำและเครือข่ายภาคประชาชนในชุมชนจึงมีแนวคิดที่จะทำให้ครัวเรือนแต่ละครัวเรือนลดรายจ่ายประเภทนี้ วิธีการที่นำมาใช้ในการขับเคลื่อน คือ ความพยายามในการสร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชนไม่พึ่งพาอบายมุขและการพนัน ยกย่องและให้การส่งเสริมหรือสนับสนุนบุคคล/กลุ่ม/องค์กรที่เป็นต้นแบบในการเลิกอบายมุข รวมถึงปิดกั้นลดโอกาสหรือปัจจัยและเงื่อนไขในการเข้าสู่วงจรการพนันและอบายมุข นอกจากนี้ยังเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ถ่ายทอดผ่านเวทีการแลกเปลี่ยนระดับชุมชนและตำบล

3. ด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการสิ่งแวดล้อมภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนบางสระแก้ว กลุ่มองค์กรด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนบางสระแก้วเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมอย่างหนักจากปัญหานากุ้งและการบุกรุกป่าชายเลนเพื่อขยายพื้นที่ในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้คลองสาธารณะและป่าชายเลนตามธรรมชาติถูกทำลาย และเสียหายเป็นจำนวนมาก ขณะที่

ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ก็ลดความอุดมสมบูรณ์ลงส่งผลต่อแหล่งอาหารของชาวบ้านในพื้นที่ จากสภาพปัญหาดังกล่าวทำให้แกนนำและเครือข่ายประชาชนในพื้นที่ เริ่มคิดและขับเคลื่อนโครงการพัฒนาระบบการใช้ที่ดินเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่เกษตรกรรมของชาวบ้านและพื้นที่ป่าชายเลนที่เป็นเสมือนแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ เป้าหมายในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนก็เพื่อสร้าง “วิถีชุมชนที่ยั่งยืนและสมดุล” โดยสร้างจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชนให้ตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและเกิดการพึ่งพาอาศัยอย่างเกื้อกูลระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน กลุ่มเครือข่ายทางด้านเกษตรและสิ่งแวดล้อมที่ถูกจัดให้อยู่ในองค์กรนี้ ประกอบไปด้วย กลุ่มอนุรักษ์พิทักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มเลี้ยงปลากะพงบ้านแควนา กลุ่มเกษตรสัมพันธ์ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ตำบลบางสระแก้ว กลุ่มเกษตรบ้านเนิน กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำบ้านเนินกลาง โดย การเกิดขึ้นของฐานเกษตรและสิ่งแวดล้อมในตำบลบางสระแก้วนั้น ก่อให้เกิดโครงการและกิจกรรมที่สำคัญ ๆ ในชุมชนอย่างน้อย 2 โครงการ คือ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2556)

3.1 โครงการบ้านปลา ธนาคารปู ที่เป็นความพยายามที่จะสร้างเสริมระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติ ให้กลับคืนมาดังเดิมและสร้างที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ทั้งนี้เพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน โครงการนี้ประกอบไปด้วย 2 ส่วนที่สำคัญ คือ

- การจัดทำบ้านปลา โดยการทำ “เต่ายาง” ทั้งนี้เพื่อทำเป็นปะการังเทียมให้กับสัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ อยู่อาศัย

- การจัดทำธนาคารปู ด้วยการสร้างกระชังเลี้ยงปูไขในลำคลอง หลังจากนั้นให้สมาชิกนำปูไขที่จับได้นำมาฝากเลี้ยงกับธนาคาร

3.2 โครงการฟื้นฟูป่าตะกาดใหญ่ ให้กลายเป็นป่าชุมชนของตำบลบางสระแก้ว กล่าวได้ว่าเดิมพื้นที่ป่าตะกาดใหญ่เป็นป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีพื้นที่กว้างขวาง แต่ผลจากการทำนาทำไร่ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนลดลงเหลือประมาณ 150 ไร่ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเกิดแนวคิดที่จะอนุรักษ์ป่าผืนสุดท้ายของชุมชนขึ้น เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารให้กับผู้คนในชุมชนและเป็นสถานที่อนุบาลสัตว์น้ำ วิธีการฟื้นฟูที่เกิดขึ้นมีการดำเนินการใน 2 ขั้นตอน คือ

- การกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าชายเลนและพื้นที่ทางการเกษตรของชาวบ้าน โดยการสร้างกติการ่วมกันของคนในชุมชนในลักษณะของการห้ามให้ชาวบ้านบุกรุกหรือขยายพื้นที่ทางการเกษตรในบริเวณนั้นและกำหนดให้ผู้นำชุมชนที่เป็นพื้นที่ป่าชายเลนออกตรวจตราสอดส่องพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

- การประสานงานกลุ่มองค์กรทั้งในภาครัฐภาคเอกชน รวมถึงเยาวชนเพื่อปลูกป่าชายเลนและการขอความร่วมมือจากชาวบ้านในพื้นที่ให้เป็นผู้ดูแลรักษาป่าชายเลนที่ทุกภาคส่วนร่วมมือกันปลูกขึ้น

ความพยายามของชาวบ้านบางสระเก้าในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนสู่สภาพเดิมนั้น เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ช่วงที่ชุมชนเริ่มฟื้นฟูตนเองหลังวิกฤติที่เกิดขึ้นตามมาจากการผลิตเพื่อการค้าแบบเข้มข้น ความพยายามในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านดำเนินการนั้นปรากฏออกมาให้เห็น ผ่านกิจกรรมหลากหลายรูปแบบทั้งการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าชายเลนซึ่งเป็นเสมือนป่าชุมชนของผู้คนในแถบนี้ รวมถึงโครงการบ้านปลา ธนาคารปู ที่ชาวบ้านพยายามสร้างความสมดุลให้แก่ระบบนิเวศ โดยการสร้างแหล่งที่อยู่อาศัยให้กับสัตว์น้ำ ขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มหรือสร้างแหล่งอาหารให้กับผู้คนในชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย

ภายหลังการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตรวมถึงวิถีคิดของผู้คนในชุมชนบางสระเก้าทำให้วันนี้สภาพป่าชายเลน รวมทั้งทรัพยากรชายฝั่งเริ่มกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของชาวบ้านบางสระเก้าที่พวกเขาเริ่มสังเกตเห็นสัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ ที่เข้ามาอาศัยในชุมชนมากยิ่งขึ้น

ปรากฏการณ์เหล่านี้ คือ ภาพสะท้อนหนึ่งที่เริ่มแสดงให้เห็นว่าระบบนิเวศที่อยู่รอบชุมชนเริ่มปรับเข้าสู่ความสมดุลและกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนลักษณะเช่นนี้ คณะผู้วิจัยเห็นว่าเป็นผลของความตระหนักร่วมกันของชาวบ้านในพื้นที่ที่พยายามดูแลเอาใจใส่สิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยการพยายามปรับและเปลี่ยนวิถีการผลิตทางเศรษฐกิจให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้นไม่นำเอาต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมมาใช้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจแบบไม่มีข้อจำกัดเฉกเช่นในอดีตที่ผ่านมา นอกจากการทำให้วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจเกื้อกูลต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติแล้ว ชาวบ้านบางสระเก้ายังพยายามที่จะอนุรักษ์

และพื้นที่พืชรพพยากรธรรมชาติด้วยวิธีการหลากหลายรูปแบบ ไม่เฉพาะแต่กิจกรรมในการอนุรักษ์และพื้นที่พืชรพพยากรธรรมชาติเท่านั้น ปัจจุบันชาวบ้านบางสระเก้า ยังมีแนวคิดในการขยายและรักษาพื้นที่สีเขียวในชุมชนอีกหลายวิธีการ ดังกรณี ต่อไปนี้

กรณีที่ 1 การขยายพื้นที่สีเขียว (จากเดิมที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์/รักษาป่าชายเลนเป็นหลัก) จากพื้นที่ชายฝั่งมายังพื้นที่บก กล่าวคือ เริ่มมีการขยายแนวคิดในการปลูกป่าที่เดิมเน้นการปลูกบริเวณริมห้วย หนอง คลอง บึง รวมถึงพื้นที่ว่างในชุมชน และในปัจจุบันผู้นำชุมชนบางคนเริ่มเดินสายขายความคิดเกี่ยวกับการใช้พื้นที่นาทุ่งซึ่งรกร้างว่างเปล่าและมีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่ปลูกป่าภายใต้โครงการ “ปลูกป่าในนาทุ่ง” รวมถึงการส่งเสริมและขยายความคิดเกี่ยวกับการปลูกไม้บ้านาญเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตในอนาคต

กรณีที่ 2 การยกระดับป่าชุมชน (ในที่นี้ คือ ป่าตะกาดใหญ่) ให้เป็น “ป่าเขตอนุรักษ์ของชุมชน” กล่าวได้ว่าการทำให้ป่าชุมชนแห่งนี้กลายเป็นเขตอนุรักษ์ของชุมชนนั้นมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 2 ประการ คือ

- การทำให้เป็นเขตอนุรักษ์/รักษาต้นไม้และพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนและพื้นที่ใกล้เคียง การอนุรักษ์ในที่นี้ยังหมายรวมถึง การขยายพื้นที่ป่าชายเลนโดยการปลูกป่าและการแก้ไขปัญหาหาดไม้ที่ล้มตายภายหลังการปลูก โดยการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่มีความแข็งแรงคงทนต่อสภาพอากาศและศัตรูพืชชนิดต่าง ๆ ไปปลูก เช่น ต้นโกงกางหรือต้นแสม เป็นต้น

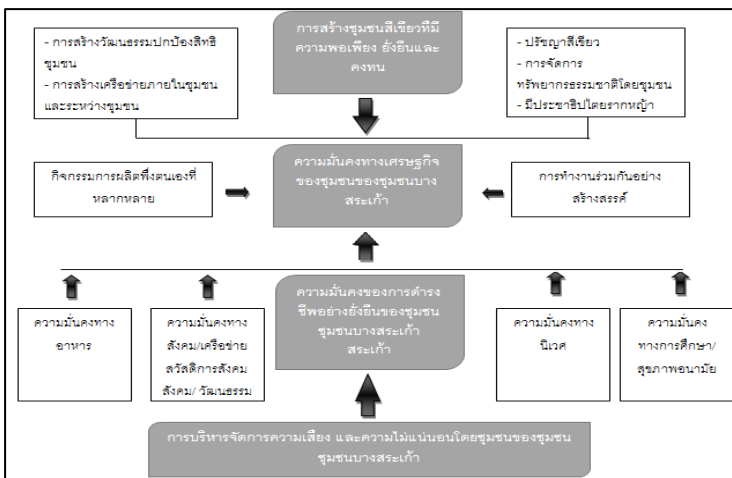
- การทำให้เป็นเขตอนุรักษ์และรักษาสัตว์น้ำ หน้าที่ของป่าชายเลนนั้น โดยทั่วไปก็เป็นเสมือนแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนรวมถึงเป็นที่หลบภัยและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำนานาชนิด ในปัจจุบันชุมชนเริ่มมีแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และรักษาพันธุ์สัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ ความพยายามในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในเขตป่าชุมชนของชาวบ้านบางสระเก้าสะท้อนให้เห็นจากกรณีที่ชุมชนร่วมกันสร้างกฎเกี่ยวกับการห้ามจับสัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ ในฤดูวางไข่ เป็นต้น

4. บทสรุป

การหันมาให้ความใส่ใจกับป่าชายเลนและป่าชุมชนของชาวบ้าน ในพื้นที่บางสระแก่นั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นแนวทางที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่จะเป็นหนทางที่นำไปสู่การสร้างความสุขในระบอบนิเวศน์ รวมถึงการเป็นหนทางที่นำไปสู่การสร้าง ความมั่นคงทางอาหารให้แก่ผู้คนในชุมชนและที่สำคัญที่สุดในสถานการณ์ปัจจุบัน ก็คือ ป่าไม้เป็นเสมือนเครื่องมือในการรองรับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศในอนาคต โดยเฉพาะป่าชายเลนเป็นเสมือนองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งของระบบชายฝั่งทะเลและเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งทะเล กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556)

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพของตำบลบางสระแก่นั้น เป็นไปต่างรูปแบบดังแผนภาพข้างล่างคือ

แผนภาพที่ 2: กระบวนการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและการดำรงชีพของตำบลบางสระแก่นำ

จากตัวแบบแสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการความเสี่ยงและความไม่แน่นอนของสถานการณ์ของชุมชนบางระแวกนั้น มีกระบวนการสร้างการดำรงชีพที่ยั่งยืนนั้นจะต้องกระทำร่วมกับมิติของการสร้างความมั่นคงทางนิเวศ ความมั่นคงทางการศึกษา สุขภาพอนามัย ความมั่นคงทางอาหารและความมั่นคงทางสังคม เครือข่ายสวัสดิการสังคม เพื่อนำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางการดำรงชีพนี้จะนำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่ชุมชนควรต้องใช้การผลิตพึ่งตนเองบนฐานของความหลากหลายและการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนอย่างสร้างสรรค์ นอกจากนี้ในการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องมาจากฐานคิดของการสร้างชุมชนสีเขียวที่มีความพอเพียง ยั่งยืนและคงทน โดยใช้ฐานคิดของอุดมการณ์สีเขียว การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน มีประชาธิปไตยรากหญ้า การสร้างวัฒนธรรมปกป้องสิทธิชุมชน และการสร้างเครือข่ายภายในชุมชนและระหว่างชุมชน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- นรวรรณ ใจชื่น. (2549). *หนี้หนี้ให้มีกิน การจัดการความรู้แก้ไขปัญหาความยากจน*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายประสานงานวิชาการชมรมนักพัฒนาเพื่อนตะวันออก ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- นรวรรณ ใจชื่น และรังษี ทองอ่อน. (2548). *ฝันเสีย...สายใยทางสังคม “คนบางสระแก้ว”*. สระแก้ว: ชมรมนักพัฒนาเพื่อนตะวันออก ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. (2556). *เศรษฐกิจสีเขียวของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ: กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่ภาคตะวันออก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.
- ชัยยนต์ ประดิษฐศิลป์. (ม.ป.ป.) *รายงานการประเมินผลภายนอกโครงการชุมชนเป็นสุขภาคตะวันออก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ชิสา คู่สุวรรณ. (2552). *การพัฒนากองทุนหมู่บ้านเป็นสถาบันการเงินชุมชน กรณีศึกษาธนาคารบางสระแก้ว ตำบลบางสระแก้ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี*. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต, ภาควิชาพัฒนาชุมชน, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภาวดี มหาพันธ์. (2555). *การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออกยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เรื่องวิทย์ ลิมปนาท. (2546). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชายฝั่งทะเลตะวันออกก่อน พ.ศ. 2525*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

- สุรศักดิ์ อินอุดม. (2543). *การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจของการเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่ป่าชายเลน กรณีศึกษา จังหวัดจันทบุรี*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาเศรษฐศาสตร์เกษตร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- อนัญญา เณรจิตต์. (2535). *ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจอำเภอประมงพินบ้าน : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านตำบลบางชัน อำเภอลำลูก จังหวัดจันทบุรี*. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- UNDP. (2552). *"ความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต"*. กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย.

เอกสารต่างประเทศ

- IGBP, IOC, SCOR (2013). *Ocean Acidification Summary for Policymakers- Third Symposium on the Ocean in a High-CO2 World*. International Geosphere-Biosphere Programme, Stockholm, Sweden.
- UN/ESCAP (2015). *Economic and Social Survey: Making Growth more inclusive for sustainable development*. Bangkok: United Nations publication.

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

- กนกวรรณ ทองใบ. (2555, 23 ธันวาคม). *แกนนำภาคประชาชนตำบลบางสระแก้ว*. สัมภาษณ์.
- มานพ เดิมบางปิด. (2556, 14 มกราคม). *ประธานเครือข่ายองค์กรชุมชนตำบลบางสระแก้วด้านสังคมวัฒนธรรมและสื่อชุมชน*. สัมภาษณ์.
- สถิตย์ แสนเสนาะ. (2559, 18 พฤษภาคม). *ผู้ใหญ่บ้านแควนา ตำบลบางสระแก้ว*. สัมภาษณ์.